

ARAŞTIRMA NOTU

Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet İsimli Eser Üzerine

Ahmet YÜCEL*

Ürolog Doç. Dr. Zeki Bayraktar'ın *Kur'an ve Sünnet Ama Hangi Sünnet*¹ adlı eseri, saha dışından bir araştırmacının, İslâmî ilimler alanındaki ilgisinin bir yansıması mahiyetindedir. Gerek üslûbu gerekse iddiaları bakımından hayli dikkat çekici olan eser, “Resûl” ile “Nebi” ifadelerinin farklı anlamlara geldiğini, Resûl'ün tek görevinin vahyi tebliğden ibaret olduğunu (örn. s. 17, 21, 94-5), Kur'an'ın Resûl'e itaati emredip Nebi'ye itaati emretmediğini (örn. s. 21, 26, 69) ve mufassal bir kitap olan Kur'an'ın açıklanmaya ihtiyaç duymadığını (s. 94, 104-6, 131-2) ispatlamayı hedefliyor. Eserde Kur'an'ın, Hz. Peygamber'in açıklamasına ihtiyaç duymadan anlaşılabilceği iddiasını ispat için Kur'an'dan hareketle namazın kılınışının tespiti gibi ilginç konular da yer alıyor. Bununla birlikte mezkur iddialar, hatalı anlam verilen âyetler, çelişkiler, maksadı aşan yanlış ifadeler eserin değerlendirilmesini gerektirmektedir.

1. ‘Resûl’ İfadesi Sadece Kur'an'ı Tebliğ Eden Kişi Anlamında mı Kullanıldı?

Yazar birtakım âyetlerden hareketle Resûl kelimesini, “sadece Kur'an'ı tebliğ eden kişi” olarak tanımlasa da, Kur'an-ı Kerim “resul”ün, âyetleri okumak/tebliğ etmek, kötülüklerden arındırmak ve Kitâb ve hikmeti öğretmek (3/Âl-i İmrân:164; 2/el-Bakara: 151; 62/el-Cumu'a: 2) olmak üzere üç farklı görevinden söz eder. Burada, Kitâb'ı öğretmekle tebliğin kastedildiği iddia edilebilirse de, Kitâb'dan ayrı hikmetten söz edilmesi her halükarda izah edilmelidir. Hikmetin, Kitâb'dan ayrı olması “Kitâb dışında Hz. Peygamber'in öğrettiği” bir şeyler olmasını gerektirir. Dolayısıyla âyetlerde geçen “Resûl”ün sadece “vahyi tebliğ eden kimse” olduğunu söylemek konuyla ilgili tüm âyetleri dikkate almamak anlamına gelir. Eserde iddia edildiği gibi “Resûl” Allah'tan aldığı vahiyleri tebliğ eden kimse ise, “*Nebilerin sonuncusu (hâtemü'n-nebiyyîn)*” (33/el-Ahzâb: 40) ifadesine göre “nübüvvet” sona ererken “risâlet” devam etmektedir. Buna göre son nebi geldiği halde son resûlün henüz gelmediği kabul edilip Allah'tan vahiy aldığını iddia eden birilerini beklemek gerekecektir. Ayrıca “*Her resûlü, vahiylerimizi kolayca anlatıp açıklayabilmesi için kendi milletinin diliyle gönderdik*” (14/İbrahim: 4; ayrıca bk. 16/en-Nahl: 44, 64) gibi âyetlerde Resûl'ün gönderilen vahiyleri açıklama

* Prof. Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültesi. E-posta: yclahmet@gmail.com

1 Eserin İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2013 baskısı esas alınmıştır (2. Baskı: 2015).

görevinden bahsedilir. Bu âyetlerde geçen açıklama (*tebyîn*) ifadesinin de iletmek (*tebliğ*) anlamına geldiğini ileri sürmek ise zorlama bir yorum olacaktır.

2. Resûl'ün Tek Görevi Vahyi Tebliğ Midir?

“Resûlün görevi Allah'ın âyetlerini tebliğ etmekten ibarettir” anlamına gelen âyetleri (29/el-Ankebût: 18; 24/en-Nûr: 54; 16/en-Nahl: 35; 5/el-Mâide: 67, 92) sıralayan yazar “Resûl'ün görevi Allah'tan aldığı görevi tebliğ etmektir. Onun başka bir görevi yoktur” (s. 17; krş. s. 21, 45) gibi yargılara varır. İlgili âyetlerde Hz. Peygamber'in sadece tebliğ görevinden bahsediliyorsa da, yazar bu pasajlardaki sadece tebliğin yapılacağı muhatapları gözden kaçırmıştır. Zira el-Ankebût 16. âyetten itibaren müşriklerden bahsedilip “(İbrahim şöyle dedi:) Şayet beni yalanlarsanız, bu tutumunuzla bana herhangi bir zarar vermiş olamazsınız. Kaldı ki sizden önce gelip geçen nice ümmetler de peygamberlerini yalanladı. Bir peygamberin görevi (zorla iman ettirmek değil) Allah'ın emirlerini açıkça tebliğ etmekten ibarettir” buyrulurak peygamberlerin inanmayanlara karşı tek görevinin tebliğ olduğu belirtilir. en-Nûr 47. âyetten itibaren “Allah'a ve Peygamber'e inandık ve itaat ettik” dedikten sonra münafıklardan bir grubun yüz çevirdiği belirtilir 54. âyette “De ki: Allah'a itaat edin, Peygamber'e itaat edin. Yüz çevirirseniz bilin ki, Peygamber'in sorumluluğu kendisine yüklenen (tebliğ), sizin sorumluluğunuz da size yüklenen (görevleri) yerine getirmektir. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulmuş olursunuz, Peygamber'e düşen, sadece açık-seçik duyurmaktır” buyrulur. Bu âyette de peygamberin inanmayanlara karşı yapacağı başka bir görevi bulunmadığı ifade edilir. Hz. Peygamber'in sadece tebliğ görevinden bahseden diğer âyetler de kontekslerinden anlaşıldığı kadarıyla inanmayanlara yöneliktir (16/en-Nahl: 33-35; 5/el-Mâide: 67, 92; 3/Âl-i İm-rân: 20). “Onlar bu ilâhi kelâma inanmıyorlar diye arkalarından üzülüp kendini heder mi edeceksin?” (18/el-Kehf: 6; krş. 26/eş-Şuarâ: 3) âyeti Hz. Peygamber'in tevhid davetine inanmayanların akıbeti için zaman zaman üzülüğünü gösterir. Özetle Allah Resûlü'nün tek görevinin tebliğ olduğunu ifade eden âyetler, inanmamakta direnen Mekkeli müşriklere karşı Hz. Peygamber'i teselli etmeyi amaçlar.

Hz. Peygamber'in inanmayanlara yönelik görevi, sadece tebliğden ibaretken inananlara karşı daha başka görevleri vardır. Müellif önsözde “âyetin bağlamını ön plana alan değişiklikler yaptık” (s. 10), “âyetlere/Kur'ân'a bütüncül yaklaşmak” (s. 156) ifadeleriyle âyetlerin bağlamına ve bütüncül bir yaklaşıma riayet ettiği izlenimi vermekte ise de, âyetlere bağlamından kopuk anlamlar yükleyerek ve Hz. Peygamber'in başka görevlerinin de bulunduğu âyetleri dikkate almayarak tartışmalı yargılara varır. Bu anlayış, özellikle Medine döneminde başta müşriklere karşı yapılan Bedir, Uhud, Hendek gazveleri ile Yahudilerle yapılan savaşlar olmak üzere Hz. Peygamber'in yeni bir toplum oluşturma mücadelesini gözden kaçırır. Zira “O, sadece Kur'an'ı insanlara iletmiş, başka hiçbir görev yapmamıştır” demek Hz. Peygamber'in ahlak ve hukuk temelli yeni bir toplum oluşturma mücadelesini göz ardı etmek anlamına gelir. Bu mücadelenin insanlara sadece Kur'an'ı iletmekle gerçekleştiremeyeceği ise açıktır.

Öte yandan bu görüşler, daha önce “Ehl-i Kur'an” veya “el-Kur'aniyyûn” diye anılan ekolce de gündeme getirilmiştir. Onlara göre Müslümanlar sadece vahiy yoluyla gelenlere tâbi olmakla yükümlüdürler. Vahiy ise Kur'an'dan ibarettir. Bu sebeple hadislerin Hz. Peygamber'e nispeti kesin olsa bile, onlara uyulması zorunlu değildir. Çünkü hadisler Allah'tan gelen bir vahiy değildir.² Hadislerle ve içtihatla amel şirktir, “*Hüküm ancak Allah'ındır*” (6/ el-Enâm: 57; 12/Yûsuf: 40, 67) âyeti ise bunun delilidir. Ekole mensup bazı kimseler namaz vakitleri, rekât sayısı, kılınış âdâb ve erkânı konularında değişiklikler yaparak günde iki vakit namazın farz olduğunu ileri sürmüş, orucun herhangi bir ayda tutulabileceğini, oruç müddetinin sadece dokuz gün olduğunu iddia etmiştir.³ Her halükarda sünnet devre dışı bırakıldığında Kur'an'da açıkça yer almayan problemlerin çözümü bizlerin içtihadına kalmakta, yani vahiy getiren Allah Resûlü'nden esirgenen Kur'an'ı açıklama yetkisi onun dışındakilere verilmektedir.

3. Kur'an Nebi'ye İtaati Emretmedi Mi?

Eserde, “Kur'an Nebi'ye Değil Resûle İtaati Emreder” başlığı altında Kur'an'ı tebliğ eden Resûle itaati emreden ve Kur'an'ın korunduğunu bildiren âyetler zikredilip (s. 19-21; krş. s. 44) “Resûlün getirdiği Kur'an ilahi koruma altında ümmete intikal eder. Ama Nebi'nin sözleri (hadisler) için böyle bir koruma yoktur. Kur'an, bu nedenle Nebi'ye itaati emretmez” (s. 21), “Resûl=Elçi ve Nebi Peygamber ise; Kur'an Peygambere itaati emretmiyor” (s. 26) denir. Daha sonra “Korunan Resûl Yanılmaz Ama Nebi Yanılabilir” başlığı altında Hz. Peygamber'i uyarı mahiyetinde nâzil olan âyetler (s. 21-25), sahâbenin Hz. Peygamber'e yönelttiği itirazlar (s. 72-86) verilip Nebi'nin yanıldığına işaret edilir, dolayısıyla ona itaatin zorunlu olmadığı ve Kur'an gibi koruma altında olmadığı için de hadislerin zan ifade ettiği ve bilgi kaynağı olarak önemsiz olduğu belirtilir. Müellif, mezkur âyetlerde “Resûl” ile “Nebi” ifadelerinin Kur'an'da farklı anlamlara gelen iki ayrı kavram olduğunu söylese de, Kur'an'da “Resûl” ve “Nebi” kelimeleri zikredilmeden de Hz. Peygamber'e uyulması emredilir: “*De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın*” (3/Âl-i İmrân: 31). Bu âyetteki “bana uyun” emrinde “Resûl” ve “Nebi” kelimelerine yer verilmeden ve Resûl olarak veya Nebi olarak şeklinde bir ayrıma gidilmeden Hz. Peygamber'e itaat edilmesi emredilir. Bu emrin “Resûl olarak bana itaat edin” şeklinde yorumlanması, bir yorum olarak görülse de mutlak doğru bir tefsir olarak kabul edilemez. en-Nisâ 65. âyette yine “Resûl” ve “Nebi” kelimeleri zikredilmeden “*senin hakemliğine başvurmadıkça*” buyrulur anlaşılmazlık durumunda Hz. Peygamber'in hakemliğine başvurulması ve bunun hiçbir sıkıntı ve burukluk duyulmaksızın tam bir teslimiyetle olması istenir. en-Nisâ 59. âyette ise sadece Allah ve Resûlü'ne değil kendilerinden olan idarecilere de itaat etmeleri emredilir. Müslüman

2 Hadim Hüseyin İlâhibahş, *el-Kur'aniyyûn ve şübühâtühüm havle's-sünne*, Taif: Mektebetü's-Sıddîk, 1989, s. 213-4.

3 Abdülhamid Bırışık, “Kur'aniyyûn”, *DİA*, XXVI, 429.

idarecilere itaat edilmesi uygun görülürken bu itaati Nebi olarak Hz. Peygamber'den esirgemek isabetli olmasa gerektir!

Bizzat Kur'an tarafından zikredilen yanılmalarını söz konusu edip bütün söz ve davranışlarının hatalarla dolu olduğu izlenimi verilerek (s. 27) Hz. Peygamber'e itaat edilemeyeceğini ileri sürmek de isabetli değildir. Zira Kur'an'da, Hz. Peygamber'in dinle ilgili bazı hatalarının zikredilmesi, başka yanlışları olsaydı onların da söz konusu edileceğini gösterir. Dolayısıyla eserde iddia edilenin aksine Kur'an'da söz konusu edilen hatalar aynı zamanda dinle ilgili başka yanlışların bulunmadığı anlamına gelir. Bu ise müellifin iddiasının aksine Hz. Peygamber'in itaat edilmesi gereken bir şahsiyet olmasını gerektirir. Ayrıca Kur'an'da sadece Hz. Peygamber'i zemededen âyetleri dikkate alıp öven âyetleri zikretmemek de ilmî bir yaklaşım değildir. Kur'an'da Hz. Peygamber'i öven, onun güvenilir bir şahsiyet olduğunu ifade eden birçok âyet vardır. Hz. Peygamber'in yüce bir ahlak sahip olduğunu belirten âyetin (68/el-Kalem: 4), ilk nâzil olan sûrelerden birinde yer alması onun vahye muhatap olduğu ilk zamanlarda dahi ahlaken övüldüğünü gösterir. Hz. Peygamber'e "Resûl" değil "Nebi" olarak hitap edilen bir âyette ise o, "hak ve hakikatin şahidi", "müjdecî", "uyarıcı", "Allah'a davetçi" ve özellikle "ışık saçan manevi bir kandil" olarak nitelenir (33/el-Ahzâb: 45-46). Eserde zikredilen tanıma göre vahyi tebliğ eden elçi anlamında "Resûl" ile hitap edilseydi müellif âyette söz konusu edilen bütün bu vasıfların "Vahyi tebliğ etmek" anlamına geldiği şeklinde yorumlayabilirdi. Özellikle Nebi hitabını içeren bu âyette Hz. Peygamber'in "ışık saçan manevi bir kandil" olarak nitelenmesi, onun Kur'an'ı tebliğ dışında da manevî bir kandil olduğunu gösterir. "*Sen kesinlikle dosdoğru yol üzeresin*" (22/el-Hac: 67; 42/eş-Şûrâ: 52) ve "*Rabbinin sana yüklediği elçilik görevinin zorluklarına göğüs ger. Şüphesiz sen bizim himayemizdesin*" (52/et-Tür: 48) âyetlerinde de Resûl" ve "Nebi" kelimeleri zikredilmeden Hz. Peygamber'in dosdoğru bir yol üzerinde olduğu, Allah'ın gözetimi ve himayesinde bulunduğu belirtilir ("Resûl" ve "Nebi" kelimeleri zikredilmeden Hz. Peygamber'i öven diğer bazı âyetler için bk. 7/el-A'râf: 205; 4/en-Nisâ: 107; 48/el-Fetih: 2; 76/el-İnsan: 25). Mezkur âyetlerde "Resûl" ve "Nebi" kelimeleri zikredilmeden ve "sen, seni" zamirleriyle övülen Hz. Peygamber daha başka âyetlerde "*sabah akşam yakararak ve korkarak Rabbini zikreden*" (71/el-A'râf: 205), "*insanları inanmaya zorlamayan*" (6/el-En'âm: 104; 50/Kâf: 45; 88/el-Ğâşiye: 22), "*yaptığı görev için kimseden ücret ve karşılık beklemeyen*" (6/el-En'âm: 90; 12/Yûsuf: 104; 25/el-Furkân: 57; 34/Sebe': 47), "*katı kalpli değil, affedici ve bağışlayıcı*" (3/Âl-i İmrân: 159) biri olarak sunulur. Sonuç olarak Allah ve meleklerin üzerine titrediği, kendisine her türlü yardım ve desteği verdiği, emirlerine tam bir teslimiyetle uyulması emredilen (33/el-Ahzâb: 56), saygıda kusur edilmemesi gereken (49/el-Hucurât: 2) Nebi'ye itaatin sakıncalı olduğunu ifade etmek kesinlikle isabetli değildir.

Eserde göre, Nebi'ye itaat etmemenin bir diğer gerekçesi Hz. Peygamber'den nakledilen bilgilerin Kur'an gibi kesin bilgi değil zan ifade etmesidir (s. 27, 92). Burada iki hususa işaret edilmelidir: 1- Hz. Peygamberle ilgili nakledilen bilgilerin *tamamının* bize güven vermediği iddiası isabetli değildir. Zira bunlar arasında namaz, oruç, hac gibi ibadetlerle ilgili bilgiler Hz. Peygamber'den itibaren uygulanarak ve kitlesel rivayet tarzında gelmektedir. Bu tarzda

olmayan bilgilerin hepsinin güvenilir olmadığı da söylenemez. Zira hangi bilgiye güvenileceği, hangisine güvenilemeyeceği ancak araştırma sonucunda bilinebilir. 2- Kur'an'ın bize gelişi mütevâtirse de ona verdiğimiz anlam ve yorum, kesin değil zannî bilgi ifade eder. Nitekim eserde zikredilen âyetlere verilen anlam ve yorumlar da böyledir. Halbuki anlama ve yorumlamadaki zannîlik gerekçesiyle Kur'an'ın bütünüyle yanlış anlaşıldığı söylenemez. İnsanın bulunduğu her alanda belirli oranda zannîlik söz konusu olacaktır. Defalarca ilmî araştırma yapma ihtiyacı da buradan kaynaklanır. Ayrıca müellifin zandan uzak kesin bilgi iddiası kendi eserinde de görülmez. Müellife göre zan ifade eden başta Tevrat ve İncil olmak üzere tefsir, hadis, İslâm tarihi ve fıkıh kaynakları eserde kullanılır.⁴

Müellif “Size rabbiniz tarafından indirilen Kur'an'a uyun. Allah'ı bırakıp birtakım sözde tanrılara, şeytan tabiatlı liderlere uymayın. Ne var ki siz hiç söz dinlemiyorsunuz” (7/el-Arâf: 3) âyetine “Sadece ve sadece Kur'an'a tabi olun sakın ondan başka bir şeye (veliye, rehber, otoriteye) tabi olmayın” ve (Kur'an'a) tabi olun ve (sakın) ondan başka hiçbir veliye/otoriteye tabi olmayın” (s. 36, 39, 207, 214, 331) anlamını vererek Hz. Peygamber de olsa Kur'an dışında bir kimseye ittibanın yanlış olduğunu iddia etse de, mezkur âyet Allah'ı bırakıp birtakım sözde tanrılara, şeytan tabiatlı liderlere uyan müşriklere yöneliktir. Halbuki müellif önce âyete bağlamını dikkate almadan mana vermekte, sonra da ilginç bir şekilde Allah'ın sadece Kur'an'a tabi olmayı emrettiği, Nebi'ye ittibadan ise sakındırdığı sonucuna varmaktadır. Eserdeki “Kısmen de olsa bazı hükümlerin Nebi-Resûl tarafından ihdas edildiğini söylemek Allah'ın dışında başka bir kanun koyucunun var olduğunu iddia etmektir. Şirk yapılmasına götüren bu iddianın Kur'an'a aykırı ve batıl olduğu kesindir” (s. 69) ifadeleri, Nebi'ye itaati şirk olarak nitelemek anlamına gelir ki böyle bir şeyi düşünmek dahi mümkün değildir. Zira müellif, “Kur'an'ı anlamak için çaba sarfetmektir. Üstümüze düşeni yaptık-tan sonra bizi aşan hususlarda âlimlere (yani bizden daha çok gayret/cehd edenlere) danışabilir ve gerekirse onlara itaat edebiliriz. Böyle davranmak da Kur'an'ın bir emridir” (s. 213) diyerek Kur'an'da anlaşılabilen hususlarda âlimlere itaatin Kur'an'ın emri olduğunu söyler. Kur'an'ın anlaşılabilen konuları için âlimlere itaat şirk değilse, Hz. Peygamber'e itaat de şirk olmamalıdır.

4. Kur'an Açıklanmaya İhtiyaç Duymayan Bir Kitap Mıdır?

Eserde, 10/Yunus: 37, 12/Yusuf: 111, 16/en-Nahl: 89 âyetlerinden hareketle Kur'an'ın her şeyi tafsil ettiği, her şeyin beyanı olduğu, bize gerekli olan tüm bilgilerin Kur'an'da bulunduğu (s. 137, 141-2), bildirdiği her şeyi tafsil edip detaylı bir şekilde açıkladığı (s. 131) iddia edilir. Müellife göre Kur'an âyetleri bizzat Allah tarafından tafsilatlı biçimde, hem de ilave hiçbir açıklamaya ihtiyaç duymayacak kadar ayrıntılı biçimde açıklanmıştır (s. 94). “Biz ki-tapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık” (6/el-En'âm: 38) âyeti de geçmişte ve günümüzde Kur'an'da

4 Bazı hadisler bk. s. 226-233, 243-244, 271. Zan ifade eden bazı misaller için bk. s. 54, dp. 1; 55, dp. 1; 56, dp. 1; 63, dp. 1; 75, dp. 1; 76, dp. 1; 78, dp. 1, 2; 80, dp. 1; 83, dp. 1, 2; 85, dp. 1, 2, 4, 5, 6...

aradıkları her şeyi bulduklarına veya bulacaklarına inanan akımlar tarafından kendi anlayışları için en güçlü delil olarak kullanılmıştır. Ancak bu âyette geçen *el-Kitâb* kelimesi klasik tefsirlerde “Ümmü'l-kitâb, levh-i mahfûz veya ilm-i ilâhi” olarak açıklanır.⁵ Diğer taraftan siyak-sibakı söz konusu âyetin “insanlar ve diğer bütün canlı varlıkların ecelleri, rızıkları ve amelleriyle ilgili tüm bilgiler, eksiksiz olarak Allah katında kayıtlıdır” şeklinde bir anlam taşıdığını gösterir. Nitekim âyetin tamamı şöyledir: “*Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet hepsi toplanıp Rablerinin huzuruna getirileceklerdir.*” Dolayısıyla Allah'ın sınırsız ilim ve kudretinden bahseden âyetin sadece “*Biz kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık*” kısmını alıp bu ifadeyi Kur'an ile ilişkilendirmek, onu bağlamından kopararak istenilen manayı vermek anlamına gelir. Ayrıca âyet lafzî olarak anlaşılıp *el-Kitâb* ile de Kur'an kastedildiği kabul edildiği takdirde, insanoğlunun bugüne kadar sahip olduğu bütün bilgileri tek tek Kur'an'da bulmamız gerekir ki bu imkânsızdır. Dolayısıyla Kur'an'da her şeyin bilgisinin bulunmadığı, birtakım genel ilkelerin yer aldığı kabul edilecektir. Zira Kur'an her türlü bilgiyi içermez ve namaz, oruç, hac, alışveriş vb. konulardaki birtakım tafsilat ve teferruatla ilgili açıklamalar Kur'an'da yer almaz. Bu durumda âyet “Kur'an dinin temel hüküm ve prensipleriyle ilgili gereken her şeyi açıklamıştır. Fakat tafsilat ve teferruatı ilgilendiren hususları kastetmemiştir” şeklinde anlaşılmalıdır.

Konuyla ilgili bir diğer delil 16/en-Nahl 89. âyetteki “*Bu Kitâb'ı sana, her şey için bir açıklama, bir hidâyet ve rahmet kaynağı ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik*” cümlesidir. Âyetteki *el-Kitâb*, Kur'an ise de “*her şey için bir açıklama*” ifadesindeki “*her şey*” ile “dinin temel ilkeleri hususundaki gerekli olan her şeyin Kur'an'da açıklanması” kastedilir. Başka bir ifadeyle kastedilen “*anahatlarıyla her şeyden söz etme*”dir. İddia edildiği gibi âyetle Kur'an'da her şeyin açıklandığı kastedildiği kabul edilirse detaylar da dahil her konunun Kur'an'da yer alması gerekir ki bunun zorlama yorumlarla bile elde edilmesi mümkün değildir.

Konuyla ilgili delil olarak zikredilen bir başka ifade farklı âyetlerde (6/el-En'âm: 57; 12/Yusuf: 40, 67) geçen “*Hüküm ancak Allah'ındır*” ifadesidir. Söz konusu anlayış bu âyeti de dinin kaynağının sadece Kur'an olduğu şeklinde yorumlar. Buna göre mezhep âlimlerinin içtihatlarına ya da hadislere dayanan hükümleri kabul etmek, onları dinî kaynak olarak kabul etmek ve Allah'ın hüküm koyma yetkisine onları ortak kılmak anlamına gelir. Halbuki hüküm konusunda Allah'ın hiçbir ortağı yoktur. Allah'ın hükümleri Allah'ın vahyi olan Kur'an'dır. Dolayısıyla kişilerin şahsi hükümleri din olamaz. Ancak sözü edilen âyete de bağlamından kopuk bir anlam yüklendiği görülmektedir. Zira 6/el-En'âm 57. âyetin tamamı şöyledir: “*De ki: Şüphesiz ben Rabbinden gelen apaçık bir delile dayanıyorum. Siz ise onu yalanladınız. Çabucak gelmesini istediğiniz (azap) benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O hakkı anlatır ve O, doğru hüküm verenlerin en hayırlısıdır.*” Yani âyet, müşriklerin “*Bizi tehdit edip durduğun azabı getir de görelim!*” şeklindeki meydan okumaları karşısında Hz. Peygamber'e,

5 Mustafa Öztürk, *Çağdaş İslâm Düşüncesi ve Kur'ancılık*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013, s. 211; Hayri Kırbasoğlu, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1993, s. 149.

“Ben bu konuda yetki ve tasarruf sahibi değilim. Azap hükmünü verecek olan yegâne otorite Allah'tır” demesini emretmektedir. “*Hüküm ancak Allah'ındır*” ifadesinin geçtiği diğer iki âyetten birinde (12/Yusuf: 40) şirkin bâtil/temelsiz bir inanç olduğu, ulûhiyetin Allah'a has kılınması belirtilmektedir. 12/Yusuf 67. âyet ise “*Sonra 'Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan (gelecek) hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah'tan başkasının değildir. Ben yalnız O'na dayandım. Tevekkül edenler yalnız O'na dayansınlar' dedi*” şeklindedir. Görüldüğü gibi bu âyette Hz. Ya'kûb Mısır'a giden oğullarına tedbirli olmalarını tavsiye eder, tedbir alınsa da takdirin belirleyici olacağını belirtir. Sonuç olarak üç âyette de teşrîf anlamında bir hükümden söz edilmez. Böyle olduğu kabul edilse bile söz konusu üç âyetten “Allah dini ahkâmın tamamını Kur'ân'da ifade etmektedir” anlamını çıkarmak mümkün değildir.

Kur'an'ı bu ve benzeri şekilde yorumlamanın en temel sebebi, gerek siyak-sibak ilişkisini gerekse nüzûl ortamındaki bağlamı dikkate almamaktır. Zira her söz en doğru şekliyle, söylenildiği ortamda, doğal bağlamı içinde ve doğrudan muhatapları tarafından anlaşılır. Âyetlerin siyak-sibakını, ilk nâzil olduğu bağlamı, Hz. Peygamber ve sahâbenin açıklamalarını dikkate almadan yapılan yorumlar önemli ölçüde Kur'an'ın ne demek istediğini değil ona söylenmek isteneni ifade edebilir.⁶ Nitekim müellif yukarıda bağlamları dikkate alınarak sunulan 3/Âl-i İmrân: 20, 29/el-Ankebût: 18, 16/en-Nahl: 35 âyetlerini muhatap ve bağlamları dikkate alınmadan “Resûlün görevi sadece ve sadece tebliğdir” (s. 95) şeklinde anlar ve bu anlayışını esas kabul ederek “O halde Resûl'ün görevlerini tanımlayan tüm âyetler bu âyetler ışığında anlaşılmalıdır” diyerek Hz. Peygamber'in Kur'an'ı açıklama yetkisinin bulunmadığı sonucuna varır. Bir adım daha atarak hiç kimsenin Kur'an'ı açıklama yetkisinin olmayacağını, aksi halde şirk yapılanması ortaya çıkacağını ve Kur'an'ı açıklamaya kalkışanların mabud haline geleceğini (s. 94) iddia eder. Bu durumda âyetleri çeşitli şekillerde yorumlayan müellif ve eserin dipnotlarında kaynak olarak gösterilen Taberî, Beydavî, Râzî, Kurtubî ve Elmalılı Hamdi Yazır gibi müfessirler mabud/tapınılan veya şirk yapılanmasına zemin hazırlayan âlimler olmak durumundadır! Bu husus söz konusu anlayışın yanlışlığının boyutunu göstermesi açısından son derece önemlidir. Öte yandan müellif, “Bu âyetler, Kur'an'ın anlaşılması için başta tıp ve astronomi olmak üzere tüm pozitif bilimlerden istifade edilmesi gerektiğini gösterir. Keza tüm ilimler nihayetinde Allah'ın ayetlerini/kanunlarını inceler. Kur'an, Allah'ın lafzi ayetleri, insan ve evrendeki her şey ise Allah'ın kevnî ayetleridir” (s. 151) diyerek Kur'an'ın her şeyi açıkladığını ve anlaşılması için pozitif bilimlerden istifade edilmesi gerektiğini belirtir. Bu ise müellifin “Kur'an'da her şey açıklanmıştır” ve “Kur'an mufassaldır/en ince detaylarına kadar açık bir kitaptır” ifadeleriyle çelişir. Başka bir ifadeyle müellif de Kur'an'ın her şeyi açıkladığı ve Kur'an'ın apaçık olduğu iddiasına rağmen bir eser yazmak zorunda kalmıştır. Bu noktada müellifin Kur'an'ı önyargısız okuma prensibinin (s. 145-6) son derece önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Sonuç olarak “bize gerekli olan tüm bilgilerin Kur'an'da bulunduğu” (s. 137, 142) iddiası, Kur'an'ı bir hidayet kitabı olarak değerlendirmemenin bir sonucudur. Bu anlayış her

6 Öztürk tarafından zikredilen bir örnek için bk. *Çağdaş İslâm Düşüncesi ve Kur'ancılık*, s. 217-9.

bilgiyi Kur'an'la ilişkilendirme, her şeyi Kur'an'da arama ve adeta onu tüm bilgilerin kaynağı olarak görme sonucuna götürmektedir. Halbuki Kur'an kendisini her şeyin kaynağı değil “*müt-takiler için hidâyet kaynağı*” (2/el-Bakara: 2) olarak niteler.

5. Kur'an'dan Hareketle Namaz Kılınabilir Mi?

Müellif, “Kur'an'ın mü'minler için gerekli olan tüm bilgileri ihtiva etmediği iddiası sıklıkla namaz örneği üzerinden dile getirilir” (s. 163) der ve namazla ilgili detayları Kur'an'dan hareketle ortaya koymaya çalışır (s. 163-176). Bir kısmına istenilen anlam da vererek⁷ namazın dışındaki ve içindeki şartları Kur'an âyetlerinden çıkarır. Namazın rekât sayılarını açıkça ortaya koyan âyet bulunmadığı için “*Rükû edenlerle birlikte rükû edin*” (2/el-Bakara: 43) âyetinin bu durumu açıkladığı söyler. Müellife göre Allah, namazların nasıl kılınacağını cemaate uyarak öğrenmemizi istemiştir. Kaynak gösterilen yer, bir metin veya Resûl'ün tatbikatı değil önceki şeriatlardan beri uygulanagelen ve Resûl'ün de tâbi olduğu mütevâtir tatbikattır. Resûl de Kur'an'ın bu emrine uyarak yani mütevâtir tatbikata uyarak namaz kılmıştır. Âyet bu şekilde anlaşıldığına göre namaz rekâtları eskiden beri bilinip uygulanmaktaydı. Allah Resûl'ü de bu uygulamayı daha önce rüku ve secdeli namaz kılanlardan rekât sayılarını da öğrenerek devam ettirmiştir (s. 172-3,177, 187-8, 189). Müellife göre müşriklerin Beytul-lah'ın yanında namaz kılmaları da⁸ bu durumu destekler (s. 190).

Sözü edilen âyet, ilgili olduğu âyetler kümesi dikkate alınarak incelendiğinde müellifin yorumunun isabetli olmadığı görülür. Zira mezkur âyetin muhatabı Allah Resûl'ü veya Müslümanlar değil İsrailoğullarıdır. Nitekim sözü edilen âyetin yer aldığı pasaj el-Bakara 40. âyette “*İsrailoğulları!*” hitabıyla başlar ve aynı sûrenin 147. âyetine kadar devam eder. Dolayısıyla müellifin namazların rekâtlarını belirlemede delil olarak zikrettiği “*Rükû edenlerle birlikte rükû edin*” (2/el-Bakara: 43) âyetindeki hitap Hz. Peygamber veya Müslümanlara değil İsrailoğulları'na yöneliktir. Bu durumda mezkur âyetin meali şöyle olmalıdır: “*(İsrailoğulları!) Yalan-yanlış bilgilerle hak ve hakikati çarpıtmayın. (Muhammed'in peygamber olduğunu) bildiğiniz halde bu gerçeği örtbas etmeye çalışmayın. Namazı hakkıyla kılın; zekâtı verin; rükû edenlerle (müminlerle) birlikte siz de rükû edin.*”⁹ Bu âyetten hareketle Hz. Peygamber'in namaz rekâtlarını kendinden öncekilerden öğrendiği ileri sürülemez. Müellif, “Resûlullah risâlet öncesi dönemde ve risâletin ilk yıllarında bu toplulukla birlikte namazlarını eda

7 Mesela “(Ey Peygamber!) Sana vahyedilen Kur'an'ı okuyup tebliğ et; namazı hakkıyla kılmaya devam et” (29/el-Ankebût: 45) âyetine “Sana Kitap'tan vahyedilene okuyarak/tilâvet ederek namaz kıl” anlamı verilerek bunun namazdaki kıraatı ifade ettiği söylenir (s. 168). Ancak “Kur'an'ı okuyup tebliğ et, namaz kıl” ile “Kitap'tan vahyedilene okuyarak/tilâvet ederek namaz kıl” anlam bakımından farklıdır. “*Kur'an'dan kolayımıza geleni okuyun*” (73/el-Müzzemmil: 20) âyeti “O halde, gece ibadetini/ namazını size kolay gelecek şekilde ifa edin” diye de anlaşılabilir (bk. Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014, s. 810).

8 Müellif müşriklerin namaz kıldığını el-Enfâl 35. âyetle delillendirse de, âyette “*Onların (müşriklerin) Kâbe'deki sözde ibadetleri, ıslık çalıp el çırpmaktan ibarettir*” buyrulur onları Kâbe etrafındaki ibadetlerinin namazla hiçbir ilgisinin bulunmadığı ortaya konulur.

9 Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali*, s. 10.

etmiştir. Resûlullah'ın namaz ve diğer ibadetlerle ilgili ilk bilgi kaynağı önceki şeriatın ahkamı ve bu Hanif topluluğun tatbikatıdır” dese (s. 211-2) de bu iddia ancak Hz. Peygamber dönemi veya öncesinde Yahudi, Hıristiyan veya Haniflerin sözü edilen şekilde namaz kıldıklarını ortaya koyarak ispatlanabilir. Ancak ne müellifin ne de dinler tarihçilerinin elinde bu konuda en ufak bir bilgi bulunmaktadır.

6. Eserle İlgili Diğer Bazı Hususlar

Aşağıda eserde hatalı anlam verilen âyetler, eserde tespit edilen çelişkiler, maksadı aşan yanlış ifadeler ve eserde yer alan yazım ve bilgi hataları ele alınacaktır.

a. Hatalı Anlam Verilen Âyetler: “*Hal böyle iken Allah'tan ve onun âyetlerinden sonra hangi hadise iman ediyorlar.*” Âyetin tamamı şöyledir: “*İşte sana gerçek olarak okuduğumuz bunlar Allah'ın âyetleridir. Artık Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze inanacaklar*” (45/el-Câsiye: 6. Benzer şekilde yanlış anlamlandırılan âyetler [77/el-Mürselât: 50; 7/el-Arâf: 185; 31/Lokman: 6-7] için bk. s. 273-4, 279). Mezkur âyetlerin tercümelerinde yer verilen “hangi hadise, temelsiz hadislere” ifadeleri her ne kadar kesme işaretinden sonra “söze, boş sözlerle” kelimeleri ilave edilmişse de okuyucunun zihnine “Kur'an'dan başka hadise yani Hz. Peygamber'in hadislerine mi inanıyorsunuz?” anlamını yerleştirecektir. Halbuki âyetler, Kur'an'a inanmayan müşriklerle ilgili veya müşriklere hitap eder ve Hz. Peygamber'in hadislerinden söz etmez. Müellif “Kelimelere Kur'an'ın yüklediği anlamı vermek” (s. 148) başlığını Kur'an'ı anlamının temel şartlarından biri olarak zikretmişse de sözü edilen âyetlere anlam verirken bu hassasiyeti gösterememiştir. Kur'an'ın nâzil olduğu ortamı dikkate almamak, söz konusu yanlış anlam takdirine sebep olmuştur.

b. Bazı Çelişkiler: Hadislerin zan ifade ettiği için güvenilemeyeceğini (s. 27, 72, 92) dolayısıyla sünnetin tek kaynağının Kur'an olduğunu belirten müellifin, eserin bir başka yerinde “Ama bir amelin sünnet olup olmadığını sadece bakarak da (büyük oranda) tespit edebiliriz. Bu amaçla, Kur'an-Sünnet bütünlüğünü gözden kaçırmadan Nebi'nin davranışlarını üç boyutlu (fiili, kavli ve takriri) olarak okumak sünnetin tespitinde bize önemli bir kolaylık sağlayabilir” (s. 235) diyerek hadislerin ve sünnetin kaynağının Kur'an olduğunu ifade etmesi bir çelişkidir. “O halde hiç kimse ‘Kur'an'ı anlamak kolay değildir’ iddiasında bulunamaz. Böyle bir iddia her şeyden önce ilahi adalete aykırıdır” ifadesi (s. 213) ile aynı sayfada yer alan, “Kur'an'ı anlamak için çaba sarfetmektir. Üstümüze düşeni yaptıktan sonra bizi aşan hususlarda âlimlere (yani bizden daha çok gayret/cehd edenlere) danışabilir ve gerekirse onlara itaat edebiliriz. Böyle davranmak da Kur'an'ın bir emridir” açıklaması, bir taraftan “Kur'an'ı anlamak kolay” diğer taraftan “bizi aşan hususlarda” denildiği için bir çelişkidir.

c. Maksadı Aşan Yanlış İfadeler: Müellifin, “Biz Nebi'ye değil Resûle itaat ile yani sadece Kur'an'a tabi olmakla ve ondan başka bir şeye tabi olmamakla emrolunduk. Zira Kur'an, Kur'an'da bulunmayan tüm sözlerin ‘boş sözler (lehve'l-hadis)’ olduğunu bildirmektedir” (s.

273) şeklindeki ifadesi maksadı aşan yanlış bir açıklamadır. Kur’ân’ı bir hidayet kitabı değil de tüm bilgilerin kaynağı olarak gören bu anlayışa göre kitapta yazılanlar da boş sözler olarak değerlendirilmelidir.

d. Eserle İlgili Yazım ve Bilgi Tashihleri: s. 23’teki son âyetin orijinal metninde yazım hataları vardır. s. 108 son satırdaki âyetin yazılışında iki kelime birleşmemelidir. s. 164’te “içinden” kelimesi “dışından” olmalıdır. s. 334’te âyetin başında “kaf” harfi olmalıdır. Hz. Dâvûd’un bir başkasının hanımına göz diktiğine dair bilgi (s. 25), peygamberlerin toplumlarında ahlaken güvenilir olmaları gerektiği prensibine aykırıdır. Eserin “Allah tarafından korunmadığı için hadislere güvenilmeyeceği” şeklindeki temel tezi ile muhtelif İsrâîli bilgilere dayanarak (s. 25/dp. 3) Kur’ân’da kendisinden övgüyle bahsedilen bir peygamber hakkında bilgi verme tavrı çelişmektedir. Hz. Musa ile ilgili “katil” ifadesi (s. 25) onun kasten ve bile-rek adam öldürdüğünü hisas eder. Halbuki onun öldürme olayı kasten değil hata ile yapılan bir fiildir ve hukukta da bu iki fiil ayrı olarak değerlendirilir.

Dipnotlarda zikredildiği halde kaynaklarda bulunmayan eserler de söz konusu. Bu durum hangi baskı esas alındığı bilinmediği için kaynaklara yapılan atıfların incelenmesini zorlaştırmaktadır. Söz gelimi s. 209’da Hayri Kırbasoğlu’na yapılan atıf dipnotta verilen sayfalarda bulunmamıştır ve Kırbasoğlu’nun söylemediği bir husus ona nispet ediliyor izlenimi vermektedir.

7. Sonuç

Sadece Kur’ân’a itaati temel prensip kabul eden ve eserinde önemli ölçüde Kur’ân’ı esas alan müellif, Kur’ân’a bütüncül bir gözle bakmayıp parçacı bir yaklaşım sergilemeyi eleştirdiği ve her âyetin öncesi ve sonrasına bakılması ve mutlaka ilgili tüm âyetlerin yan yana getirilmesi gerektiğini söylediği (s. 156) halde maalesef Kur’ân’ı anlamının şartlarından biri olarak gördüğü bu prensibe eseri boyunca riayet etmemiştir.

Eser, baştan sona okunduğunda tarihsel tecrübe ve zenginliği yok sayarak dinî ahkâmı tek kaynağa irca eden Kur’âncılık söylemini ima eder. Kitapta kullanılan bazı delillerin Kur’ânîyyûn ekolünün delilleriyle örtüşmesi de bunu destekler. Böyle bir anlayış Kur’ân’ı tebliğ edip hayatını ona göre düzenleyen, onun prensipleri ışığında bir toplum oluşturmaya çalışan Hz. Peygamber’in açıklama ve uygulamalarını dikkate almaz. Dolayısıyla tatbikatı ayrıntıları ile Kur’ân’da bulunmayan namaz gibi ibadetleri bile Hz. Peygamber’den öğrenmek yerine âyetlerden anladığı/istediği şekilde çıkarmaya çalışır. Sonuçta Kur’ân’ın anlaşılıp prensiplerinin uygulanmasında onu tebliğ eden Hz. Peygamber’e hiçbir yetki tanımaz iken, onun yerine modern özneyi koyarak dilediği gibi yorumlamayı ilmî ve objektif olarak niteler.